

Іранський лабіринт

Олександр САХАРЕНКО,
кандидат політичних наук,
асистент кафедри
країнознавства Інституту
міжнародних відносин
Київського національного
університету імені Тараса
Шевченка

Специфіка політичної системи Ісламської Республіки Іран (ІРІ), що поєднує елементи виборної теократії з представницькою демократією, значною мірою обмежує повноваження всенародно обраного президента та зводить їх до функцій прем'єр-міністра у президентській республіці. Саме під таким кутом зору варто розглядати результати виборів, що відбулися 14 червня цього року. Масові святкування в іранських містах розпочалися ще до оголошення переможцем 64-річного Хасана Роухані. А вже наступного дня банківське зміцнення національної валюти (ріалу) на 9% та 2% зростання індексу тегеранської біржі продемонстрували, що, попри своє підпорядковане становище відносно вищого керівника (рахбара), президент володіє інструментами впливу на внутрішню та зовнішню політику країни. Отже, він здатний ініціювати та довести до кінця невідкладні реформи, на які очікує іранська економіка та суспільство.

Махмуд Ахмадінежад,

який складає президентські повноваження 3 серпня, залишає своєму наступникові важку спадщину: міжнародну ізоляцію та санкції, що блокують зовнішню торгівлю, інвестиції та модернізацію економіки, високу інфляцію, девальвацію ріала, зростаюче безробіття тощо. Це позначається на рівні життя населення та підживлює недовіру до влади, яка зростала після силового придушення масових протестів, викликаних підозрами у фальсифікації результатів волевиявлення під час президентських виборів 2009 року. Наприкінці свого президентства Ахмадінежад втратив підтримку не лише більшої частини політичної еліти та середнього класу, а й консервативних клерикальних кіл, що сприяли його перебуванню при владі останні 8 років. Іранський політикум і населення негативно сприйняли деструктивну риторичку президента на зовнішній арені, корупційні скандали, конфлікти з вищими клериками і навіть із самим рахбаром. Доволі серйозні прорахун-

ки в економіці були спричинені насамперед популізмом і непослідовністю президента, який прагнув, зокрема, негайного покращання життя незаможних верств суспільства, що складала його електоральну базу. Спроби регулювання цін підірвали позиції місцевих виробників, примусове обмеження банківських ставок перегріло ринок нерухомості, а масштабні програми з розбудови інфраструктури та житла в умовах санкцій і обмеження експорту збільшили дефіцит бюджету та посилили інфляцію, що боляче вдарило, насамперед, по тих, на кого були орієнтовані реформи. Тому плакати «Прощавай, Ахмаді!» в руках учасників святкових мітингів не викликали особливого подиву.

Постать Хасана Роухані та його блискавична й значною мірою несподівана перемога на виборах уже в першому турі з результатом у 50,71% викликали багато запитань серед експертів-іраністів. Цілком очевидним є те, що в іранському суспільстві сформувався запит на більш

ліберального, порівняно із М. Ахмадінежадом, національного лідера, який зміг би пом'якшити існуючий політичний режим, розширити права та свободи громадян, поліпшити відносини зі світовими акторами й сусідніми країнами, домогтися скасування економічних санкцій, надати динамізму економіці тощо. Однак при цьому від нового президента очікують забезпечення гідного місця Ірану на світовій арені та посилення його ролі як регіонального лідера, що витікає, на думку значної частки громадян і політичної еліти, із географічного розташування, ресурсного й економічного потенціалів, історико-культурної спадщини країни тощо. Саме цей запит став основою успіху Хасана Роухані, який перетворився на фактично єдиного кандидата, який саме так позиціонував себе в очах виборців.

Будучи аутсайдером на самому початку виборчої кампанії, Роухані несподівано отримав додаткові переваги одразу на декількох фронтах:

– 21 травня Рада вартових конституції, найважливіший політичний контролюючий орган Ірану, скасувала реєстрацію двох ключових кандидатів: важковаговика-реформатора Алі Акбара Хашемі-Рафсанджані та ультраконсерватора Есфандіяра Рахіма Машаї, ставленника діючого президента;

– не бажаючи йти на відкриту конфронтацію з Радою вартових і рахба-

ром, Рафсанджані та його партнер по реформаторському табору, колишній президент Мохаммад Хатамі зробили ставку на Роухані, що додало новообраному президенту голосів; за рекомендацією Хатамі зняв свою кандидатуру на користь Роухані й реформатор Мохаммад Реза Ареф;

– зі свого боку, вищий керівник Ірану Алі Хаменеї відкрито не підтримав жодну з кандидатур, що посилює демократичність процесу, не давши можливості учасникам перегонів використати авторитет рахбара на свою користь;

– в умовах виходу з перегонів одного з найвпливовіших кандидатів від консервативних сил решта представників цієї течії іранського політикуму не змогла згуртуватися навколо єдиної кандидатури та пішла на вибори чотирма колонами, що розпорошило голоси й надало Роухані можливість перемогти без другого туру.

Однак чи стане новий Президент Ірану справжнім реформатором? Чи здатен він послабити міжнародну напруженість навколо Ірану, посилену активним втручанням

Тегерану в події в Сирії? На це запитання наразі не існує однозначної відповіді. З одного боку, передвиборча кампанія Роухані проводилася під гаслами налагодження відносин зі світовою спільнотою, насамперед, із Заходом, розширення прав і свобод громадян, зокрема, свободи слова, звільнення політичних в'язнів тощо, що було підтримано більшістю виборців. При цьому Роухані не приховує своїх зв'язків із реформаторськими колами Ірану та їхніми лідерами Рафсанджані й Хатамі, користуються їх підтримкою та сприянням.

Однак, з іншого боку, механізм фільтрування кандидатів на посаду президента шляхом затвердження Радою вартових надає рахбару можливість усунути найбільш небезпечних противників режиму або «незручних» кандидатів. При цьому президент не має вирішального голосу в питаннях оборони, зовнішньої політики та безпеки, включаючи проблему іранської ядерної програми, що обмежує його роль у цих сферах і робить лише обличчям країни на зовнішній арені. Понад те, Хасан Роухані, єдиний

богослов із усіх кандидатів, був одним із «батьків-засновників» сучасного Ірану та найближчих довірених осіб імама Рухолли Хомейні, який користується довірою й нинішнього вищого керівника країни. Тому не слід виключати, що вихід на авансцену іранської політики високоосвіченої персони (Роухані має ісламську та західну освіту, ступінь доктора філософії з юридичних наук, отриману в Каледонському університеті (Шотландія), володіє кількома іноземними мовами, у тому числі російською) і до того ж поміркованого політика з великим досвідом дипломатичної, адміністративної, політичної та військової роботи був цілеспрямованим кроком іранського істеблішменту. Таким чином, стає реальним досягнення кількох стратегічних цілей: демонстрація Західному світу демократичного характеру іранських виборів і підтримки населенням існуючої системи (у тому числі завдяки високій явці); недопущення до влади реальних реформаторів; згладжування протиріч між різними політичними таборами всере-

дині країни та зниження напруженості в суспільстві, а також зменшення рівня конфронтації з державами Заходу та посилення переговорних позицій із країнами «шістки» по ядерній програмі тощо.

Найближчим часом стане зрозуміло, чи дасть змогу дипломатичний талант і досвід Роухані збалансувати інтереси консервативних кіл в особі Алі Хаменеї та його оточення, реформаторського крила іранського політикуму, більшості населення, яке очікує політичних і економічних реформ, а також провідних світових гравців, щоб послабити зовнішню напруженість навколо країни й отримати нові ресурси для економічного зростання та модернізації. Заяви нового лідера про ще більшу відкритість Ірану, що стосувалися його ядерної програми, були зроблені на тлі офіційного введення в експлуатацію АЕС у місті Бушер. Це свідчить про те, що принаймні у зовнішніх зносинах Іран продовжуватиме попередній курс, але використовуватиме більш конструктивну риторику, порівняно з полум'яним Ахмадінежадом.

